

Batıcı Bir Aydın Olarak Celal Nuri İleri ve Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Kadınına Bakışı

Celal Nuri İleri's View on Turkish Women from Constitutionalism to Republic As A Western Intellectual

Necmi UYANIK*

ÖZET

Türk yenileşme tarihinin önemli isimlerinden birisi olan Celal Nuri, Abdullah Cevdet ve Kılıçzade Hakkı ile birlikte Türk yenileşme ve düşünce tarihi açısından çok sayıda mesele hakkında kalem oynatmış bir Türk aydındır. Yazar, Osmanlı Devleti nasıl kurtarılabilir sorusuna anlamlı cevaplar vermeye çalışırken, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e siyasi konuların yanı sıra sosyal inkılaplar açısından Türk kadının toplumdaki rolü üzerine çeşitli tespitlerde bulunmuştur.

Çağdaşlaşma ekseninde Celâl Nuri, kadınlar hakkındaki çalışmalarıyla, Kasım Emin Bey'in Hürriyet-i Nisvân adlı eserinden sonra, Kadınlarımız eseriyle, onların hürriyetlerini ve hak ettikleri yeri almaları konusunda tarihte önemli bir yere sahip olmuştur. Ahmet Emin'in de dikkat çektiği üzere Celal Nuri, kadınların insan olduğu fikrini memlekete yıllardır yayma hizmeti görmüştür. Ona göre Türk kadını, başıboş kalmaktan kurtarılmalı, aile intizamı çerçevesinde cemiyet içinde olması gereken rolü almalıdır.

Medeniyet meselesini üzerine önemli tartışmaları olan Celal Nuri, hürriyet ve eğitim sistemi üzerinden yenileşme tartışmasını yaparken, toplumun önemli yapı taşı olan aile kurumu ile birlikte Türk kadını üzerinde geleneksel bakış açılarının eleştirisini yaparak, geleceğe dönük önerilerini ortaya koymuştur. Celâl Nuri, medeniyet konusunda telifçi yaklaşımıyla birlikte, değişimci ve yenilikçi vasıflarıyla Türk toplumu içinde pasif bir hâle getirilmiş olan kadın unsurunun, çağın özelliklerine göre şekillendirilmesini istemiştir. Bunu yaparken, öncelikle dinin eksik yorumlanmasından kaynaklanan kadınlara ilgili donuklaşmış klâsik ulema anlayışlarını eleştirmiş, kadına İslâm hukuku açısından özgür bir varlık rolünü vermeye çaba göstermiştir. Çünkü, onun bakış açısına göre Türk toplumunun kurtuluşu, kadının yetiştirilmesine bağlıdır. Yetiştirilen kadın demek, yeni nesil ve yeni zihniyet demektir. Bazı Avrupa ülkeleriyle birlikte Amerika bu açıdan izlenmesi gereken en iyi model ülkedir.

Kadının kölelik konumundan çıkarılarak, devlet başkanı olmasını dahi isteyen Celal Nuri, bir

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, necmiuyanik@hotmail.com

anlamda kendine has Türk feminizmini yaratmaya çalışmıştır. Bu makalede, Celal Nuri İleri'nin Türk kadınına dönük yenileşme anlayışı, eserlerinden hareketle, problematik bir şekilde ele alınarak, Türkiye Cumhuriyeti açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

•
ANAHTAR KELİMELEER

Celal Nuri İleri, Kadınlarımız, Türk Feminizmi, Yeni Zihniyet

•
ABSTRACT

Celal Nuri, who is a very important person in history of Turkish innovation and has written a lot about the issues in the sense of Turkish history of innovation and thought with Abdullah Cevdet and Kılıçzade Hakkı, is a Turkish intellectual. As the writer was looking for a suggestive answer to the question "How can Ottoman Empire be saved?" and besides political subjects from Constitutionalism to Republic, he also determined on the role of Turkish women in society in terms of social revolutions.

In modernization axis Celâl Nuri, with his studies on women, and his work "Kadınlarımız" (Our Women) after the release of Hürriyet-i Nisyân (Independence of Oblivion) of Kasım Emin Bey, has an important position in history for helping them gain their independence and come into their own. As Ahmet Emin also pointed out, Celal Nuri has served to spread the idea across the country that women are also human. Turkish women, according to him, should be saved from aimlessness, and take their role in society as part of family order.

While he was debating on independence and innovation in education system, Celal Nuri, who has significant arguments on civilization issues, also criticized the conventional view on Turkish women and family, which is the most significant building block of society, and presented his future-based proposals. Celal Nuri, with his soother approach on civilization issue, wanted the women, who had been passivated in Turkish society, to be re-shaped pursuant to characteristics of the period. While doing this, he criticized the classic obtunded ulama concept regarding women because of the lack in interpretation of religion and made an effort to give women an independent human-being role in terms of the Islamic law. Because, according to his point of view, salvation of Turkish society depends on educating women. Educated women mean a new generation and a new mindset. America and some other European countries are the best models to pursue in the sense of this issue.

Celal Nuri, who wanted women to be expelled from slavery position and even become the president, tried to, in a sense, create an idiosyncratic Turkish feminism. In this article, Celal Nuri İleri's innovation percept towards Turkish women, with reference to his works, evaluated in a problematic way from the point of view of Turkish Republic.

•
KEY WORDS

Celal Nuri İleri, Our Women, Turkish Feminism, New Mindset

I. Kısaca Celal Nuri İleri

Türk yenileşme tarihinin önemli isimlerinden ve üç kardeşten biri olan *Celâl Nuri*, 1882'de Gelibolu'da doğmuş¹, babası Meclis-i Âyan üyesi *Mustafa Nuri Efendi*, Girit'in Kandiye eşrafından *Helvacızâde* ailesine mensuptur. Annesi *Nefise Hanım* ise Cezair valisi ve Mesnevi-i Şerif şarihi, Güney Arnavutluğun köklü ailelerinden (*Dino Ailesi*) merhum *Abidin Paşanın* kızıdır. Zengin bir kültürel ortamda bulunuyordu. Zengin bir kültürel ortamda doğan Celal Nuri, *Galatasaray Mekteb-i Sultânîsinden* sonra çocukluk devrinde, *Celâl*'in babasından 93 harbine ait hikâyelerle büyümüş, Mekteb-i Hukuk'ta (1901) hukuk öğrenimini sürdürürken; bir taraftan da Hariciye Nezareti Tahrirât-ı Hariciye Kaleminde görev almıştır. II. Meşrutiyet'in (1908) ilânından üç dört sene evvel hukuk mektebinden "*Doktora imtihanına tâbi olarak iyi bir şehâdetnâme*" almıştır ve doktorasını, amme hukuku alanında yapmıştır. Avukatlıktan sonra gazetecilik ve milletvekilliği de yapan Celal Nuri, daha çok *Ati-İleri* gazetesiyle tanınırken, çok çeşitli gazete ve dergide İki bin üzerinde makale kaleme alırken, Elli civarında kitap yazmıştır. Milli Mücadele döneminde Malta Sürgünleri içinde olan yazar, hayata veda ettiği 1938 yılına kadar "*Batıcı*" kimliğiyle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e birçok konuda kalem oynatırken, başta anayasa olmak birçok alanda Türk İnkılabına katkıda bulunmuştur².

II. Değişim Süreci ve Kadına Bakışı

C. Nuri, kadın konusunu Osmanlı Devletinin çöküşüyle ilgili olarak siyasi ve sosyal tarihi birbiriyle ilişkilendirerek ele almıştır. Görgü kuralları, aile hayatı, kadın ve kızların toplumdaki içtimâî rolleri, birçok etkenden dolayı ahlâkın değişikliğe uğraması, istibdadın da etkisiyle, ahlâkın eski manevî gücünü kaybetmesi, teşrifat, yalakalık, gizli işler, zorbalık bununla beraber yeniçerilerin ahlâka etkisi ve askerlik usulünün doğurduğu tembellik, *Celâl Nuri* tarafından belirlenen gerilemenin hususî sebepleri arasında görülmüştür(1913)³.

Asya ile Avrupa arasında önemli bir coğrafyaya sahip olan Osmanlı, eğer terakkiyi talep ediyorsa coğrafyanın kendine verdiği rolden dolayı bir iki adım

¹ TBMM Azayı Kiramına Mahsus Muhtasar Tercüme-i Hâl Varakası, TBMM Arşivi, *Celâl Nuri*'ye ait 180 numaralı dosya.

² Geniş bilgi için bk., Necmi Uyanık, *Siyasî Düşünce Tarihimizde Batıcı Bir Aydın Olarak Celâl Nuri (İleri)*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 2003, s. 16-54.

³ Celâl Nuri, *Tarih-i Tedenniyât-ı Osmâniye-Mukadderât-ı Tarihiye*, s. 66.

daha atmalı ve Batı'ya doğru ilerlemelidir. Bu konuda öncelikle ilgilenilmesi gereken saha, “*aile ve kadın*”dır. Çünkü bugünkü terakki etmiş medenî Avrupa'nın hazırlanmasında, kadın ve aile tarzının teşekkülü önemlidir. Osmanlı'da ise aile ve kadın, içtimaî ve hukukî açılardan ihmal edilmiş, kadın, zevk ve eğlence aracı olarak görülmüş; mal gibi alınıp satılmıştır. Kızların da okuyup gelişmesine pek imkân tanınmamıştır. Muaşeret usulleri ve aile-kadın konusunda ıslahat yapılarak Avrupa'dan bazı usullerin iktibas edilmesi gerekli olmuştur.

“*Avrupa'da hasıl olan teceddüt burada da hasıl olabilir mi?*”

Celâl Nuri'ye göre bu mümkündür. Çünkü hemen “yanı başımızdaki” Rusya'da, Türk kadını bir teceddüt içerisindedir. Türkiye'de teceddüdün meydana gelebilmesi için, kadın ve kızları okur-yazar hâle getirmeli, cemiyetler teşekkül ederek toplantılar tertip ederek içtimaî teşkilâtlar, muaşeret usulleri Batı'ya yaklaştırılmalıdır. Bu şekilde tedenninin bir sebebi ortadan kaldırılmış olacaktır⁴.

Muaşeret ahlâkı ve terbiye açısından, Türk kadınına verilecek en büyük hizmetlerden biri, kadınları gömüldükleri bataklıktan kurtararak onlara analık eğitiminin, ev ekonomisi bilgilerinin Avrupa'da olduğu gibi verilebilmesidir. Çocukların yetişmesi için kadına parfüm, vur patlasın çal oynasından, Beyoğlu'nda çorap teşhir etmesinden ziyade, ana terbiyesi verilmelidir⁵. Kadının yetişmesi ve toplumda alması gereken rol konusunda *Celâl Nuri*'nin model aldığı önemli ülkelerden biri de Amerika olmuştur⁶. Buna göre, Amerika kuvvetini kadınlardan almakta, hukukî açıdan da onlara gereken serbestliği vermektedir. Amerika bu yönü ile “*şeriat-i İslâmiye*”ye benzemektedir. Bununla beraber Amerika'da kadınlar için birçok mektep ve iş sahaları bulunmaktadır.

Osmanlı toplumunda, istibdattan dolayı millî ahlâk ölürken, “*hükûmet-i müstebide*”den dolayı ferdin bir kıymeti kalmamıştır. *Montesquieu*'nun, *Ruhü'l-Kavânîn'deki*⁷ düşüncelerinden etkilenen *Celâl Nuri*'ye göre, mutlakiyet ve keyfi

⁴ Celâl Nuri, *Tarih-i Tedenniyât-ı Osmâniye- Mukadderât-ı Tarihiye*, s. 224-229; *Tarih-i Tedenniyât-ı Osmâniye*, s. 119-123.

⁵ Celâl Nuri, *İlel-i Ahlâkiyemiz*, s. 40-47. Kadının sosyal hayattaki konumu ve eğitimi açısından, modernliğin ahlâk anlayışlarını sorgulayan, *Ross Poole*'e göre, kadını analık vazifesi ya da çocuk yetiştirme ile ilgili, Avrupa tarihindeki gelişmeler 18. Yüzyıldan sonra başlamıştır. bk., *Ross Pole, Ahlâk ve Modernlik*, (İngilizceden Çeviren. Mehmet KÜÇÜK), Ayrıntı Yay., İstanbul 1993, s. 70-82.

⁶ Celâl Nuri, “*Amerika'da Kadınlar*”, *Yarın Mecmuası*, S. 26, 13 Nisan 1338/1922, s. 18-20. *Montesquieu*'ya göre, müstebit hükûmetlerde, halk köledir ve halkta mertlik olmaz, kaypaklık söz konusudur. bk., *Tarih-i Tedenniyât-ı Osmâniye- Mukadderât-ı Tarihiye*, s. 210-211.

idare, Osmanlı toplumunun birçok hasletini söndürmüş; toplumu neredeyse Orta Çağ usullerinin yaşandığı Roma'daki benzer bir yapıya büründürmüştür. "İstibdadımızla" beraber, İran ve Bizans'tan alınan zararlı "teşrifat usûlleri", toplumun ahlâkında çok büyük yaralar açmıştır. Osmanlı'da bir büyüğün karşısında bir küçük, bir amir karşısında bir memur, "haysiyetini değil, mevcudiyetini" de unutmamıştır. Bir askerın kumandana itaati gibi fertler kendi meziyet ve güvenlerini unutmamışlar; yukarıdaki birinin kereminin taltifini ya da cezalandırmasını bekleyerek "her şeyi hükûmetten, hükûmetin maşası olan" devletin ileri gelen büyüklerinden beklemişlerdir. Ne Arab'a, ne Frenk'e, ne Acem'e benzeyen eski muaşeret usulleri, Osmanlı cemiyetinde hiç şüphesiz bir "istihâle buhranına" yol açmıştır. Arap muaşereti ya iyi iktibas edilmemiş ya da bu dönemle kaynaşması söz konusu olmamıştır. *Gustave Le Bon*'un, bu düşüncelerini destekleyen *Celâl Nuri*, Kanunî devrinde Osmanlı'nın Rönesans ve Reform hareketlerine, Avrupa'nın genel fikrî eğilimi noktasında katılmadığını belirtmiştir⁸.

İkinci Meşrutiyet devrinde *Celâl Nuri*, yaşadığı dönemin getirmiş olduğu zor şartları altında milletini modernleşme çizgisine ulaştırmak için, siyasî, iktisadî vs. bütün dönüşüm araçlarıyla beraber toplumsal dönüşümde hissedilir derecede eksikliği olan Türk kadınına gereken görevi vermek rolüyle 1913'ün ortalarında *Kadınlarımız*⁹ adlı eserini kaleme almıştır. *Celâl Nuri*'ye göre, yıllarca Osmanlı toplumu içinde ailenin önemi çok büyük olmakla beraber, kadına serbestçe düşünebilme ve bu fikirleriyle, erkeğinin yanında üretime, gelişmeye katkıda bulunabilme imkânı verilmemiştir. İslâm dini değişik imkânlar vermesine rağmen, kadın ihmal edilmiştir. *Celâl Nuri*, *Cenab Şehabeddin*'e ithaf ettiği bu eseriyle ilgili *Hürriyet-i Fikriye*'deki tanıtım yazısında da, "alem-i İslâm'da, son nazariyat-ı ruhiyeye ve ictimâiyeye göre yazılan tek kitabdır ki bilhassa nisvân-ı vatanın" hukuklarının temini açısından önemi olduğu vurgusunu yapmıştır¹⁰.

Celâl Nuri, bu eserinde Çerkes kadınlarına karşı tezyif edici değerlendirmelerde bulunmuştur. "zavallı Çerkes ve Gürcü milletleri; kızlarını en kâbiliyetli metres olmak üzere yetiştirdiler. Kadın-umumiyyetle değilse de-para ile satın alındı. Birçoğu-

⁸ Celâl Nuri, "Muaşeret Buhranı", *Âti*, No. 128, 8 Mayıs 1334/1918, s. 2.

⁹ Celâl Nuri, *Kadınlarımız*, Matbaa-i İctihad, H. 1331/ 1913,(224+8 s.); Bu eser, Özer OZANKAYA, tarafından aynı isimle, günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Kültür Bak. Yay., Ankara 1993,(155 s.). Yalnız, OZANKAYA, bu çevirisinde eserin basım tarihini, 1915 olarak vermiştir. s. XV'de, doğrusu 1913'tür; *Celâl Nuri*'nin, bu eseriyle ilgili bir makale için bk., Hüseyin KILIÇ, "Kadınlarımız", *Tarih ve Toplum*, S. 37, Ocak 1987, s. 59-61.

¹⁰ "Kadınlarımız", *Hürriyet-i Fikriye*, No. 2, 10 Şubat 1329/ 23.02.1914, s. 4.

muzun validesi veya ceddese yüz, iki yüz, beş yüz liraya alınmış mallardır"¹¹ cümlelerinden sonra ilerleyen sayfalarda, Çerkes kadınlarının haremlerde zevk aracı¹² olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Buna karşılık *Mehmet Fetgery* tarafından bu esere cevap niteliği taşıyan ve Çerkes kadınlarını savunan başka bir eser kaleme alınmıştır¹³. *Fetgery* burada, *Celâl Nuri*'nin ağır cümlelerinin his ve millî gururu rencide ettiğini belirterek milletdaşlarını ikaz etmiştir: "*Çerkeslerin ve kadınlarının, Osmanlılık âleminde bir âmil-i inhitad olmadıklarını, bilakis Osmanlılığın en sadık*" unsuru olduklarını ifade ederek kadınların mal olarak görülmesinin de yanlış olduğunu dile getirmiştir¹⁴.

Buraya kadar verilen genel bilgilerden sonra onun, eğitim sistemi içinde kadının yetiştirilmesi ve Batılılaşma açısından değerlendirmelerine bakılacak olursa:

İkinci Meşrutiyet'in başlangıç yıllarıyla beraber *Celâl Nuri*, kadının içinde bulunduğu cahillik ve pasiflik bataklığından kurtarılarak eğitilip yetiştirilmesi ve toplumda daha aktif bir rolle çeşitli mesleklere girmesi konusunda kalemiyle büyük çaba göstermiştir. Özellikle onun modellediği medenî ülkeler Danimarka, Finlandiya gibi Kuzey Avrupa ülkeleri ve Amerika olmuştur. Bizzat gidip gördüğü bu ülkelerle beraber kendi gazetesinde *Afife Fikret* takma adıyla yazılar kaleme alan *Celâl Nuri*, özellikle Rusya'daki Türk kadınının gerçekleştirdiği teceddüt hareketiyle bir hayli cesaretlenmiş ve Türk yenileşme tarihinde Türk kadını olmadan hakikî anlamda bir inkılâbın gerçekleşeceğine de ihtimal vermemiştir.

1918 yılının başlarında kendi çıkarmış olduğu *Âti* gazetesinde, kadın konusuna büyük önem veren yazar, *Afife Fikret* takma adıyla on dört bölümden oluşan "*Hanım Efendinin Musâhabesi*" başlığı altında, kadınların toplumdaki rollerini aktif hâle getirici, bilinçlendirici bilgiler vermektedir. Maksadı ise münaka-

¹¹ Celâl Nuri, *Kadınlarımız*, s. 130-131.

¹² Aslında *Celâl Nuri*, çerkes kadınlarıyla ilgili ilk tespitlerini, *Cauchemar-Kâbus* adlı romanında yapar. Burada, *Murghi İrem* adındaki (Çerkes olan) bir kadının, sarayda *İkinci Abdülhamit*'le yaşadığı tutkulu aşklarından hikâye şeklinde bahseder. bk., Djelal Noury (Celâl Nuri), *Cauchemar? Roman, Des Temps Hamidiend, Pera Edition du "Jeune-Turc"* 1911, s. 36-71.

¹³ Mehmed Fetgery ŞOUNU, *Osmanlı Âlem-i İctimaisinde Çerkes Kadınları-Çerkeslik, Türklük, Zerâfet* Matbaası, İstanbul 1332/1914; *Celâl Nuri*'nin, *Kadınlarımız ve Şounu*'nun adı geçen eseriyle ilgili bir değerlendirme makalesi için bk., Hüseyin KILIÇ, "*Çerkes Kadınları*", *Tarih ve Toplum*, S. 15, Mart 1985, s. 67-68.

¹⁴ ŞOUNU, *Osmanlı*, s. 11-23.

şa değil, hakikati yakalamak için, kadın konusunda bazı fikirleri ortaya koyarak, moda ve cereyana pabuç bırakmadan, problemleri göstermektedir¹⁵. Hatta genç ve okuyan kızları ilmî hayatta hakikâti aramaya davet eden *Celâl Nuri*, bir anlamda kadınları medenî hayata katılım konusunda teşvik etmektedir¹⁶.

Celâl Nuri'ye göre, 1913'ler Türkiye'sinde kadına verilecek terbiyenin şeklini belirlemek pedagoji mütehasıslarının işi olmalıdır. Ona göre öncelikle Osmanlı'da siyasî, teknisyen kadın değil gelecek nesilleri yetiştirecek mürebbiye ve pedagoğ olan bir kadın tipine ihtiyaç vardır¹⁷. Buna göre, *Celâl Nuri*'nin, özellikle kadının eğitilmesi konusunda kadına verdiği ilk rol *analık* eğitimidir. Bununla beraber kadınlar ekonomi domestik (ev ekonomisi) mekteplerinde yetiştirilmiştir. Yine öncelikli yapılacak işlerden birisi de kızlarımız için özel mekteplerin açılmasıdır. Çünkü çocukları yetiştirecek olan kadındır. Yeni nesil ancak bu sayede eğitilmiş ve kadının ellerinde bilinçli hâle getirilmiş olacaktır. Böyle bir beklentiye karşılık Osmanlı'da kadınlara adeta suikast düzenlenmekte ve onlar hürriyetten mahrum bırakılmaktadır¹⁸.

Batıcı ekip içerisinde önemli bir yere sahip olan *Celâl Nuri*, Batı'nın bazı ahlâksızlıkları bir kenara bırakılacak olursa, modernleşmede Batı'nın modellenmesi konusunda yerli kültür unsurlarını ön plâna çıkararak kadının yetiştirilmesine gereken önemi vermiştir. *Celâl Nuri*'nin çağdaşı olarak Türkçülük çizgisine yakın bir aydın tipini temsil eden ve kadın konusuna değinen *Tahsin Nahid* de 'Türk kadınının baskı altında kaldığını, bundan dolayı kadının reşit olabilmesi için *Celâl Nuri*'nin söylediği gibi onlara hürriyet verilmesi gerektiğini' belirtmiştir¹⁹.

Yazara göre, kızlar yanlış ve boş inançlardan kaynaklanan baskılardan kurtarılmalı ve serbest bir yaşam alanında hareket etmelidirler. Oysa ki hükûmet, üzerine düşen vazifeyi yerine getirememekte ve Boğaziçi'nde açmak istediği Kız İdadî Mektebiyle ilgili bir adım dahi olsun gerekenleri yapamamaktadır. "Maârif-i Umûmiye, münhasıran erkek maârif-i umumiyesi değildir."²⁰ Bir "yelda-yı cehaletten" çıkan Türk kadını, öncelikli olarak kendisi için yaşamalı ve bir şeyler

¹⁵ Afife Fikret (Celâl Nuri), "Hanım Efendinin Musâhabesi", *Âti*, No. 50, 19 Şubat 1334/1918, s. 1.

¹⁶ Afife Fikret, "Hanım Efendini Musâhabesi", *Âti*, No. 61, 2 Mart 1334/1918, s. 1.

¹⁷ Celâl Nuri, *Kadınlarımız*, s. 118-120.

¹⁸ Celâl Nuri, *İlel-i Ahlâkiyemiz*, s. 40-47.

¹⁹ Tahsin Nahid, "Celâl Nuri Beyin (Kadınlarımız) Eseri Münasebetiyle", *İctihad*, No. 70, 4 Temmuz 1329/17 Temmuz 1913, s. 1534.

²⁰ Celâl Nuri, *Tarih-i İstikbâl-3-Mesâil-i İctimâiye*, s. 144-145.

öğrenmelidir. Buna göre, kadınlar yalnız bir “zürriyet makinesi, bir kuluçka fırını” olarak görülmemelidir. Ayrıca, şimdiye kadar kadınlara yutturulan Avrupa terbiyesi de iyi bir netice vermemiştir. Kızların terbiyesinde ecnebî hocalar rol almamalı, Fransız bir hoca yerine kendi millî gayeye uygun bir terbiye verilmelidir²¹.

Celâl Nuri, Avrupa terbiyesinin Türk kadını açısından oluşan fayda ve zararları üzerine de çeşitli tespitlerde bulunmuştur. Buna göre Fransız edebiyatı, Türk kızları üzerinde olumsuz tesirler bırakmıştır. Kadınlar ellerine geçen her şeyi okuduklarından ne Frenkleşebilmiş ne de Türklüklerini muhafaza edebilmişlerdir. Avrupa’da kadın eğitimi konusunda gaye belirlidir. Türkiye’de ise, bunlar düşünülmediğinden kadınlar için terbiye önemli bir mesele hâline gelmiştir. Bu mesele yalnız kadınlık meselesi değil aynı zamanda “Türklük ve Müslümanlık meselesidir.” Türklüğün de, İslâmîliğin da geleceği bir anlamda bu konuya bağlıdır. Onun için “acele ıslahattan asla hoşlanmam” ve gösteriş için yapılmış olan düzenlemelerden fazlasıyla zarar gördüğünü ifade eden *Celâl Nuri*, sadece kadın işi ile uğraşıldığını dost ve düşmana göstermek için düşünmeden acelecilik içinde ileri memleketlerin kopya edilmemesini isteyecektir. Aksi takdirde kadın konusu siyasî tarihimizdeki meşrutiyet konusu gibi berbat olup gidecektir. Onun için kadınlarla ilgili yeni düzenlemelerin mahiyeti öncelikli olarak terbiyevî bir karakter taşınmalıdır²².

1917 yılında Türkiye’deki kadın konusuyla ilgili değerlendirmelerini devam ettiren *Celâl Nuri*, devlet teşkilâtının millete dayanırken, milletin de aile temeli üzerinde yükseldiği konusuna dikkat çekmektedir. Aile, sağlamlık açısından ferde ve kadının içtimaî, iktisadî vs. kudretine dayanmaktadır. Yazara göre, *devletin kuvvet bulması kadın sayesinde olacaktır*. Türkiye’de Almanlarda olduğu gibi, heyet-i içtimaîyeye daha fazla önem verilirken aynı zamanda ferdin seviye olarak yükseltilmesi sağlanmalıdır. Amerika ve Almanya bazı konularda örnek alınacak ülkelerdir. “Dolayısıyla aile meselesi Türkiye’de en az ordu, donanma ve diyanet kadar önemli bir mesele olarak” görülmelidir²³.

Celal Nuri’ye göre, kadın meselesinin gürültüsüz ve patırtısız bir şekilde halledilmesinin yolu, ‘kadın maarifinden’ geçmektedir. Bunun için de üzerinde düşünülmüş uzun bir programa ihtiyaç vardır. Bu programda, kanûn-ı esâsî devlet için neyse millet için o derecede önemli olmalıdır. Kadınlar mutlak suret-

²¹ Celâl Nuri, *Kadınlarımız*, s. 119-124.

²² Celâl Nuri, *Kadınlarımız*, s. 124-126.

²³ Celâl Nuri, *Harbden Sonra Türkleri Yükseltelim*, s. 37-47.

te üretime katılmalıdırlar. “*Maârif-i nisâiyyeyi baştan aşağıya tanzim için*” gerekli vasıtalar olmasa da, işe başlamak için elde gerekli malzemeler mevcuttur. Kandilli’de kurulması düşünülen *Kız Sultanî Mektebi* bu açıdan önemlidir²⁴. Bu görüşleriyle beraber yazar, kadınların üretime katılmasıyla ilgili bazı meslekleri sıralayacaktır. Bunlar öncelikle *tezgâhtarlık, vezne idaresi ve bazı kurumlarda memuriyet* görevleridir. Onun bu konuda ilk etkilendiği Avrupa bölgesi, İskandinav ülkeleridir. Kadının üretime katılabilmesi için ilk şart kadının özgür olmasıdır. Avrupa’da kadınlar hür ve erkek meclislerinde “*iffetle*” yerlerini almaktadırlar. Kadınların burada mevkileri büyük olmasına rağmen, Osmanlı’da erkekler bir kadını görünce kulaklarını tavşan gibi dikmektedirler²⁵. Bu örnekle kadının Osmanlı toplumu içerisinde ne kadar kapalı ve baskı altında kaldığına dikkat çeken *Celâl Nuri*’nin esas hedefi, kadını Avrupa’daki gibi hür ve toplum içine çıkabilen sosyal bir varlık hâline getirmektir.

Celâl Nuri, 1912 yılında gerçekleştirdiği kuzey gezisinde, İskandinavya’da kadınların çok ilerlemiş olduğunu ve içtimâî şartlar açısından iyi bir konumda bulduklarını görecektir. Finlandiya, Norveç gibi ülkelerde kadınlar, değişik mesleklerde çalışmakta, mebus olabilmekte, serbest hareket etmektedirler. Burada *kadın şehvet aracı* değildir. Kadının cemiyetteki rolü konusunda Avrupa’nın kuzeyi, ortasından fazla gelişmiştir. Buralarda, yakında erkek yönetici ile kadın arasında herhangi bir fark kalmayacaktır. Doğal olarak, bizzat bu bölgelerde kadınların sosyal statülerindeki yüksekliği gören *Celâl Nuri*, Osmanlı’daki kadınlarla, Kuzey Avrupa kadınlarını mukayese edecek ve bazı tespitlerde bulunacaktır²⁶.

Şüphesiz Avrupa’nın ilerlemesinde kadın ve aileyle ilgili *adâb-ı muaşeret* usullerinin önemli rolü olmuştur. Buna karşılık Osmanlıda istibdat yönetimiyle birlikte Fars geleneklerinin ve köhne Bizans usullerinin kötülüğünden dolayı bu konuda geri kalınmıştır. *Celâl Nuri*’nin düşüncesine göre, Osmanlı terakki etmek istiyorsa, Avrupa’nın gerekli usullerini almalı ve bu şekilde kadınların sosyalleşmesi sağlanmalıdır²⁷. Bu talebiyle beraber *Celâl Nuri*, Osmanlı toplumunda kadının din uleması tarafından üstelik din gerekçe gösterilerek baskı altında tutulmasına da karşı çıkmıştır. Çünkü dinde böyle bir şey olmadığı gibi

²⁴ Celâl Nuri, “*Kadın Siyâsetimiz*”, *Hürriyet-i Fikriye*, No. 7, 20 Mart 1330/02.04. 1914, s. 10-12.

²⁵ Celâl Nuri, *Şimâl Hatıraları*, s. 79-84.

²⁶ Celâl Nuri, *Şimâl Hatıraları*, Matbaa-i İctihad, İstanbul 1330/1912, s. 79-84.

²⁷ Celâl Nuri, *Tarih-i Tedenniyât-ı Osmânîye- Mukadderât-ı Tarihiye*, s. 224-228, *Tarih-i Tedenniyât-ı Osmânîye*, s. 119-124.

din, *ıctihat*, yani yenilik dinidir. Ayrıca, İslâmiyet 1300 yıl öncesinden 1913'te ortaya konmaya çalışılan feminizmden önce kadına gereken önemi vermiştir²⁸.

Almanya'da eğlence hayatında kullanılan kadınları gören *Celâl Nuri*, bu tarz yaşantı içinde olan kadınları vahşî beşeriyetin zavallı kurbanları olarak görmüştür. Bu yönüyle Avrupa, "*hürriyet-i hakikîyeyi*" anlayamamış ve tabîî ihtiyaçlarını göremeyerek gözleri bağlı bir şekilde baskı altında kadınlara zulmetmektedir²⁹. Kadınlar bir eğlence aracı değildir. Buna karşılık teori olarak İslâm'da kadın ve erkek eşittir. Medeniyet savaşında "sersemliğimizi" atabilmek için, İslâm dini yanlışlardan arındırılmalı, *ıctihat* kapısı açılarak ilim, irfan ve tekâmül yoluna girilmelidir. Terakkiyatta başarılı olabilmemiz için, işe mektepten değil, kadından başlamak gereklidir. Çünkü onlar binanın temelleridir³⁰ ve kadın meselesi er geç hürriyetle çözülecektir³¹.

Kadın konusuyla ilgili olarak dünyanın değişik ülkelerindeki kızların ilk orta, yükseköğretim kurumlarında yetiştirilmesi ve çalışma durumları hakkında değerlendirmelerde bulunan *Celâl Nuri*, *feminizm hareketinin* kökeninde, harplerden dolayı iktisadî şartların önemli bir rol oynadığını belirtmiştir. Buradaki değerlendirmelerinde yazar, Avrupa'daki kadının hukukî açıdan Müslüman kadınlardan aşağı olduğuna da dikkat çekmiştir. Bundan dolayı feminist hareket Avrupa'da erkeklere karşı hukukî eşitlik isteklerinde bulunmaktadır³².

1914 yılından itibaren Osmanlı-Türk âlemi, toplumsal olarak buhrandan ziyade bir *istihale* devrine girmiştir. Kadınlar artık eskisi gibi cahil değil okuyup

²⁸ Celâl Nuri, *Kadınlarımız*, s. 206-214.

²⁹ Celâl Nuri, *Kutub Musâhabeleri*, s. 19-23.

³⁰ Celâl Nuri, *Kadınlarımız*, s. 4-13.

³¹ Celâl Nuri, *Kadınlarımız*, s. 14-21.

³² Burada incelediği ülkelerle ilgili bilgiler şu şekilde verilmiştir: Fransa'da nikâhli evliliklerin azalma sebepleri geçim sıkıntısı ve askerliktir. İngiliz erkekleri ekseriyetle Amerika'ya gittikleri için, İngiliz kadınlar evlenme konusunda sıkıntı çekmektedirler. Fransa'da kadınlar üniversitelere 1868'de, İngiltere'de 1878'de kabul edilmişlerdir. Amerika'da yükseköğrenim pek ileri seviyededir. Almanya Orta öğrenimde kadınlara kolaylık sağlarken, yükseköğrenimde onları uzak tutmaktadır. Avusturya ve Macaristan'da bu konuda özgürlükçüdür. İtalya'da İlk ve Orta öğrenim düzenli, Yükseköğrenim kısıtlıdır. Slav kızları öğrenime pek meraklı ve Avrupa üniversitelerinde Moskof öğrencileri doludur. Petersburg'da da bir tıp fakültesi açılmıştır. İsviçre'de kırk beş yıldır üniversiteler kız öğrencilere açıktır. İsveç, Norveç, Danimarka kadınları bu konuda ileri seviyededir. Kadın öğrenimi konusunda Avrupa'nın en geri iki ülkesi İspanya ve Portekiz'dir. Japonya'da son yıllarda dinden bağımsız (lâik), parasız ve zorunlu eğitim vardır. Sanat konusunda kadınlar büyük yetenek göstermektedirler. bk., Celâl Nuri, *Kadınlarımız*, s. 87-101.

yazacak ve bunların sayısı zamanla artacaktır. Bir tekâmül vadisine girilmiştir. Muhafazakârlık yerine bundan sonra cezrî bir hareket olacaktır. Bu konuyla ilgili hükûmet ricaliyile (İttihat ve Terakki) görüşen *Celâl Nuri*, *ricalin bu konuyla alakalı bir siyasetinin olmadığını*, ancak bu meselenin Adalar meselesi kadar önemli olduğunu belirtecektir. Geleceğe dönük olarak kadının eğitilmesiyle ilgili bir programa ihtiyaç duyulduğunu ve bunun yasakçı polis anlayışından uzak, psikolojik ve fizyolojik bir istihale meselesi olarak ortaya konulması gerektiğine de dikkat çekecektir. Ona göre, kadın tekâmül etmedikçe devlet ve millet de ilerleyemeyecektir³³.

Celâl Nuri, polis anlayışı olarak vurguda bulunduğu baskıcı zihniyete karşı çeşitli eleştiriler getirmiştir. Buna göre İslâm'da örtünme konusunu da kadın özgürlüğü düşüncesine göre yorumlamıştır. Müslümanlar örtünme anlayışında İslâm'ın esaslarından uzaklaşmış ve kadını 'çuval içine' koymuşlardır. Hâlbuki Hz. Muhammed, bunu emretmemiştir. Belirli bir örtünme şekli vardır. Bu konuda aşırılık iyi değildir. Eskiden İslâm tarihinde kadınlar savaşa katılmışlardır. Bunlar göz önünde bulundurularak, yaşanan bu özgürlük asrında kadınlar topluma katılmak zorundadırlar. *Kasım Emin Beyin* belirttiği gibi, kadının toplumdaki sakınma ve kaçması yanlıştır. *Lotourneau ve Büchner*'in de söylediği üzere kadınlar yavaş yavaş özgürleştirilmelidir. İslâm'da kadına büyük değer verilmiştir. Kadının devlet başkanı olma hakkı bile vardır. Mevcut şartlarda en ileri Müslüman kadınlar, Rusya'da bulunmaktadır. Bütün bu düşüncelerle beraber *Celâl Nuri*, Türkiye'de kadınların eğitim olarak geri kalmasından erkekleri sorumlu tutmuştur³⁴.

Buhran ve tereddidi içinde bulunan kadın âleminde kadın gelişimi için kolaylıklar sağlamayı düşünmeyen bir fırka, inkılâpçı vasfını kazanamayacaktır³⁵. Bizans sarayının etkisinden dolayı padişahlar, âdeta kadınlar cumhuriyeti içinde yaşamış ve hiçbir kadın imparatoriçe olmayı başaramamıştır. Sayıları artan harem ağaları Bizans tarihinden devraldıkları enkazdan dolayı birçok iş görmüşlerdir. Bundan dolayı Osmanlı sarayı, gerçek vazifesinin dışında kadınlarla dolu bir "sefa hayatı" yaşamıştır(1917)³⁶.

Celâl Nuri, Osmanlı sarayıyla ilgili yaptığı değerlendirmelerinden sonra 1918'de *Afife Fikret* takma adıyla yazdığı makalelerinde, Türk kadınına bilinç-

³³ Celâl Nuri, "Kadın Siyâsetimiz", *Hürriyet-i Fikriye*, No. 7, 20 Mart 1330, s. 10-12.

³⁴ Celâl Nuri, *Kadınlarımız*, s. 165-174, 195-205.

³⁵ Celâl Nuri, *Tarih-i İstikbâl-3- Mesâil-i İctimâiye*, s. 145.

³⁶ Celâl Nuri, *Rum ve Bizans*, s. 49-50.

lendirici ve serbest hareket etmeye yöneltici vurgularda bulunmuştur. Buna göre, Avrupa'daki feminizm hareketi ne kadar ilerlerse ilerlesin, Türkiye'de nüfus tükendiği için kızlar ve erkekler evlenmelidirler. Zevcelik mesleği körleştirilmemelidir. Amerika'da kızlar zevceliğe dönük bilgi ve görgüyle yetiştirilmektedirler. İzdivaçtan sonra kadın ve erkeğin çalışma meselesi ya da rekabeti sonradan halledilebilecek bir meseledir. *Celâl Nuri*, bu fikirleriyle beraber kendisinin muhafazakâr veya yenilik taassupkârı bir yapıda olmadığını belirtmiştir³⁷. Ona göre, maddî ve manevî hayatımızla beraber kadın ve aile konularına “*kesb-i necâbet ve ehemmiyet*” verilmelidir³⁸.

Avrupa'daki feminist hareketlerle bağlantılı olarak yaptığı değerlendirmelerinde *Celâl Nuri*, kadın ve erkeğin medenî konulardaki haklılığından ziyade asıl meselenin hakikatin anlaşılması olduğunu söylemiştir. Ona göre, bu konudaki hareket tarzında modaya kapılmamalı ve cereyanlara pabuç bırakılmadan her fikre uyulmamalıdır³⁹. Kadın meselesi Şark meselesinden “*daha çatallıdır*”. Kızlar arasında *Niçezim*-vârî isyankâr bir hareket tarzıyla tahsile heveskâr olanlar vardır. Mevcut durumda ise, ilmî hayatta erkeklerin hakimiyeti söz konusudur⁴⁰. Buna rağmen, (*Mehmed*) *Zihni Efendinin Meşâhirün'nisa'*sında⁴¹ önceki dönemlerdeki meşhur kadınlardan bahsedilmektedir. Ancak devir değişmiştir. Eski zamanda var olduğu kabul edilen ünlü şair, muharrirler şimdiki zamanda yeterli değildir. Buna göre, *Celâl Nuri* “*bir bülbül ile bahar olmaz*” diyerek “*yeni bir Türk Feminizmi*”nin tesis edilmesini, bunun ise “*Avrupa feminizminin şimdiki hedef ittihaz ettiği gayeyi değil, şimdiki Avrupa aileleri gibi Türk aileleri kurmak maksadına matûf*” olması gerektiğini dile getirmiştir⁴².

Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru 1917'de kaleme aldığı *Harpten Sonra Türkleri Yükseltelim* adlı eserinde, kadın inkılâbı konusunda ümitli olan *Celâl Nuri*, savaşın sonlarına doğru kadın meselesinin unutulmasından dolayı dert yanacak ve *Hüseyin Rahmi Bey'e* açık bir mektup yazarak, bu konunun mutlaka gündeme getirilmesini isteyecektir. *Yusuf Razi'nin* de destek verdiği bu faaliyet-

³⁷ Afife Fikret(Celâl Nuri), “Hanım Efendinin Musâhabesi”, *Âti*, No. 16, 16 K. sâni 1334/1918, s. 1.

³⁸ Celâl Nuri, “*İtilâ ve İrtikâ*”, *Âti*, No. 87, 28 Mart 1334/1918, s. 2.

³⁹ Afife Fikret, “Hanım Efendinin Musâhabesi”, *Âti*, No. 50, 19 Şubat 1334/1918, s. 1.

⁴⁰ Afife Fikret, “Hanım Efendinin Musâhabesi”, *Âti*, No. 61, 2 Mart 1334/1918, s. 1.

⁴¹ Mehmed Zihni Efendinin üç ciltlik bu kitabı meşhur Müslüman-Türk kadınlardan bahsetmektedir. bk., *Meşâhirü'n-nisâ*, Darü't-Tibaâtü'l-âmire, İstanbul 1294-1295/1877-78.

⁴² Afife Fikret, “Hanım Efendinin Musâhabesi”, *Âti*, No. 6, 6 K.sâni 1334/1918, s. 1.

le ilgili olarak *Celâl Nuri* şunları söyleyecektir: 'Harpten sonra unutulmuş kadın meselesi hususî zannedilmemelidir⁴³. Mesele umûmidir. Kadınlar, örf ve âdete kurban edilmemeli, onların yetişmesi için gerekenler yapılmalıdır.' Bu konuyla ilgili olarak, dört aylık Roma sürgünü sırasında, "*Tacire-i Facire*"⁴⁴ adlı bir roman yazarak, matbuatı bu konuyu gündeme taşınması için göreve çağırmıştır⁴⁵.

Celâl Nuri, 1923 yılındaki bir yazısında, Avrupa feminizminin kadın erkek eşitsizliğinden kaynaklandığını, hâlbuki İslâm fıkhında bir iki istisnası dışında böyle bir durumun söz konusu olmadığını ve Türkiye'de kadın ve erkeğin eşit olduğu fikrini tekrar etmiştir⁴⁶. Dolayısıyla *Celâl Nuri*'nin 1918'de bahsettiği Türk feminizmi daha çok kadının serbestliği ve eğitimiyle ilgilidir. Çünkü ona göre, Garp ve Şark âlemindeki kadın meselesi birbirinden farklı özellikler göstermektedir⁴⁷. Kendine mahsus yeni bir Türk feminizmi yaratmak isteyen *Celâl Nuri*, özellikle 1914 Amerika gezisinden sonraki yıllarda Avrupa'nın bazı içtimâî müesseselerini ayaklar altına alarak tekâmül eden Amerika'daki kadın ve erkek arasındaki eşitliği ve kadınların hukukî açıdan hür bir şekilde sosyal hayatta bazı sektörlerde rol almalarını kendine örnek olarak seçmiştir. Ona göre Amerika bu açıdan "*şeriat-i İslâmiyeye*" benzemektedir.

Meşrutiyet devrindeki verilere göre, 1909 yılında Amerika'daki muallimlerin adedi 104 495 ve muallimelerin sayısı da 390 988'dir. Bu rakamdan da anlaşılacağı üzere kadınlar Amerika'da, Avrupa'ya nazaran daha çabuk iş bulmaktadırlar. Şark hükûmetlerinde kızlara ait özel okullar varken, Batı hükûmetlerinde ise genellikle kadın ve erkekler birlikte okumaktadırlar. Buna göre, karma eğitimin olumlu neticeleri vardır. Kızlar tabiatlarına uygun hareket ederlerken,

⁴³ Kendi ifadesine göre, Cihan Harbi üç yeni meseleyi iyice ortaya çıkarmıştır. "*Kadın, Çocuk, Para*" bu üç meselede doğrudan, bütün beşeriyeti ilgilendirmektedir. bk., *Harbden Sonra Türkleri Yükseltelim*, Efkâr-ı Cedide Kütübhanesi, Kostantiniye 1917, s. 5.

⁴⁴ Celâl Nuri, "*Tâcire-i Fâcire*" -Hikâye-, *İleri*, No. 679-742, 29 T.sânî 1335/1919-31 K.sânî 1336/1920. Yirmi üç bölüm hâlinde *İleri*'de yayınlanan hikâye türündeki bu tefrikasında, kadın konusunu ele almıştır. Hatta *Vahidettin* tarafından, adaba aykırı ve fuhşa teşvik mahiyetinde olduğu için, irade-i seniye ile neşri yasaklanacaktır. Buna rağmen, bir iki hafta da daha hikâye neşredilir. bk., *İleri*, No. 717, 6 K.sânî 1336/1920, s. 8; Ayrıca, *Alemdar* gazetesi, bu yazıdan dolayı *İleri* gazetesi ve *Celâl Nuri*'yi eleştirecektir. bk., *Alemdar*, No. 385-2680, 5 K.sânî 1336/1920, s.2.

⁴⁵ Celâl Nuri, "Hüseyin Rahmi Bey Üstadıma - Muharebeden Sonra Kadın Meselesi Aklımıza Geliyor mu?", *İleri*, No. 616, 27 Eylül 1335/1919, s. 1-2.

⁴⁶ Celâl Nuri, *Tac Giyen Millet*, s. 158.

⁴⁷ Afife Fikret, *Hanım Efendinin*, s. 1.

erkekler de bu ortam içerisinde daha nazik olmaktadır. Burada birbirine âşık olan gençler diplomalarını aldıktan sonra da evlenmektedirler⁴⁸. Amerika'da, kadının terbiye ve tahsili Avrupa'dan fazla terakki etmiştir. Almanya'da kadınlar sadece ev işi görürken İngiltere'de esir konumuna düşmüşlerdir. Amerika'da kadınlar edebiyatla da uğraşmaktadırlar. *Celâl Nuri*'ye göre bunun sebebi kadın ve erkeklere tanınan fırsat eşitliğidir⁴⁹.

Yazara göre, Amerika'da hayat mücadelesi Avrupa'dan daha belirgindir ve Amerika'nın yaratılış hasleti hâlini almıştır. Burada fert ön plâna çıkmıştır. Aileler çocuklarını serbest bıraktıkları için Avrupa'ya göre, çocukların kabiliyetleri daha çok gelişmiştir. On bir yaşındaki bir çocuk istediği şehre gidebilirken, mektepten çıkan çocuk da hayatın gerçekleriyle rahatlıkla karşılaşabilmektedir. Bu tablonun yaşanma sebebi Amerika'daki mekteplerde gereksiz şeylerin gösterilmemesidir. Burada keyfi asılsız fikirler, faraziyat ve soyut şeyler yoktur ve hiçbir sanat da ayıp sayılmamaktadır. Tahsil hayatı, Türkiye'de olduğu gibi amatörlükten ibaret değildir. Kızlar da erkekler gibi tahsil görmektedirler. Tahsilde, çalışma hayatında erkek ve kadın arasında fark yoktur. Tembellik hususunda hürriyet yoktur. An'anedan nefret edilir ve tek başına zengin olmanın yollarını ararlar. Burada spora da gereken önem verilmektedir. Bu yönüyle spor hayat mücadelesine büyük katkı sağlamaktadır. Amerikalı bir genç aynı yerde çivili kalmaz. Amerikalılar vaktini fıkıh usulü ve skolastik düşünce ile geçirmemektedir. Her şey son merteye uygulamaya dönük olarak ayarlanmıştır. Bu tür özelliklerden dolayı *Celâl Nuri*'ye göre Amerika terbiye konusunda her yeri geçtiği için, Türkiye bu ülkeyi taklit etmelidir⁵⁰.

1928 yılına gelindiği zaman İngiliz kadınlarının seçme ve seçilme hakkını elde etmesi ve son dönemlerdeki uygulanan eğitim sayesinde kadınların hâkim olarak görev alması *Celâl Nuri*'nin dikkatini çekmiştir⁵¹. Bundan dolayı eğer kadınlara önceden eğitim verilmiş olsaydı kadınlar da dâhi olabileceklerdi⁵². Bu

⁴⁸ Bundan dolayı görücü usulüyle evlenmeye karşı çıkmaktadır. bk., *Kadınlarımız*, s. 185-193; Evlilikte yuvaların yıkılmaması için, kültür seviyesi olarak eşler birbirine yakın olmalıdır. Bk, Afife Fikret, "*Hanım Efendinin Musâhabesi*", *Âti*, No. 23, 23 K.sânî 1334/1918, s. 1.

⁴⁹ Celâl Nuri, "Amerika'da Kadınlar" *Yarın Mecmuası*, No. 26, 13 Nisan 1338/1922, s. 18-20.

⁵⁰ Celâl Nuri, "St(r)ugle For Life-Mübareze-i Hayat ve Bunun İçin İstihzarat", *Uhuvet-i Fikriye*, No. 5-21, 10 Temmuz 1330, s. 1-6; "Spor Hakkındaki Fikrim", *Yarın Mecmuası*, S. 43, 15 Eylül 1338/1922, s. 293.

⁵¹ Celâl Nuri, "İngiliz Kadınları.. 1928 'de", *İkdam*, No. 11400, 17 İ.Kanun 1929, s. 2.

⁵² Celâl Nuri, "Kadınlardan Dahi Olur mu?", *İkdam*, No. 11267, 4 Eylül 1928, s. 2.

düşünceleriyle beraber *Celâl Nuri*, erkeklerin çok eşli evlilik alışkanlığına karşı çıkmıştır. TBMM’de bununla ilgili olarak da çalışmalarda bulunan *Celâl Nuri*, aile hukuku kararnameinde bulunan *çok evlilik* maddesini bu kararnâmeden çıkartmayı başarmıştır⁵³.

Celâl Nuri, kadınların Türk toplumunda yetiştirilmesi konusunda yaptığı çalışmalarla ve Türk yenileşme tarihinde *Kasım Emin Beyin Hürriyet-i Nisvân*⁵⁴ adlı eserinden sonra *Kadınlarımız* eseriyle onların hürriyetlerini ve hak ettikleri yeri almaları konusunda tarihte önemli bir konuma gelmiştir. *Celâl Nuri*’nin bu faaliyetlerini *Ahmet Emin*, “kadınların insan olduğu fikrini memlekete yıllardır yayma” hizmeti olarak görmüştür⁵⁵. Bu durumu ise *Celâl Nuri* şöyle ifade etmiştir: “Bizim maksadımız kadınlarımızı böyle başıboş kalmaktan kurtarmak, aileye intizam vermek, kadınlığa cemiyet-i beşeriye içindeki rolünü, haysiyetiyle mütenasib bir şekilde ifa ettirmektir”⁵⁶.

Celâl Nuri’nin, kadının eğlence aracı olarak görülmesi konusuyla ilgili ilk tespitlerinde Yahudilerle ilgili *Şimâl Hatıraları*, *Kendi Nokta-i Nazarımdan Hukuk-ı Düvel* ve *Haydar Kemal* takma adıyla yazdığı *Tarih-i İstikbâl Münabetiyle Celâl Nuri Bey* adlı eserlerinde rastlanılmaktadır. Bu eserlerdeki bilgilere göre, Ruslar tarafından sevilmeyen Yahudilere, ticareti ellerine geçireceği korkusuyla serbest dolaşım hakkı verilmemiş ve bu içtimaî, siyasî şartlarda seciyesi bozulan Rus Yahudileri, ticaretteki maharetleri çerçevesinde Rusya’dan İstanbul’a kadın getirip, “pis işlerle” ilgilenmektedirler. Buna göre, “hile ve desise”leri bilinen Yahudiler Osmanlı toplumuna kadın üzerinden böyle bir hastalığı sokmuşlardır⁵⁷.

Ahmed Emin’in hatıralarında da görüldüğü üzere *Celâl Nuri*, Milli Mücadele yıllarında *Aka Gündüz*’ün yanında bir ara *İleri* gazetesinde *Afife Fikret* takma bayan adıyla yazılar yazarken, her akşam Malta’da “*Afife Fikret kıyafetinde ve dekolte elbiseyle hayal perdesine*” çıkıp kendine mahsus yürüyüşüyle Çerkes oyu-

⁵³ Celâl Nuri, “Celâl Nuri Bey Altı Aylık Tatilini Nasıl Geçirmek Niyetinde Olduğunu Anlatıyor”, *İleri*, No. 2225, 28 Nisan 1340/1924, s. 2.

⁵⁴ Kasım Emin, *Hürriyet-i Nisvan*, (çev. Zeki Magamiz), Matbaâ-i Hayriye ve Şürekâsı, İstanbul 1329/1913.

⁵⁵ Ahmet Emin YALMAN, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, C. 2, s. 930

⁵⁶ Afife Fikret, “Hanım Efendinin Musâhabesi”, *Âti*, No. 129, 9 Mayıs 1334/1918, s. 1.

⁵⁷ Celâl Nuri, *Şimâl Hatıraları*, s. 45-51.

nunu sergilemiştir. *Celâl Nuri*'nin bu kadın kıyafetindeki görünüşü nedeniyle kendisine "*Primadonna*" adı verilmiştir⁵⁸.

C. Nuri, Cumhuriyet onuncu yılına ulaşırken, "*Osmanlı Devleti Ölürlen*" adlı yüz tefrikadan oluşan bir yazı dizisi kaleme almıştır⁵⁹. Bu yazısı dizisinde saltanatla Cumhuriyeti mukayese ederken sosyal konularda; Türk ailesi, kadının toplum içindeki yerine dikkat çekmiştir. Zihniyet açısından, Osmanlı uleması sorgulanmış, günün şartlarına göre nasıl bir aydın tipi gereklidir? Onun cevapları verilmiştir. Dolayısıyla Türk kadınıyla ilgili 1930'lu yıllarda yapılan düzenlemelerde C. Nuri ile birlikte diğer yenilikçi aydınların rolü olmuştur.

Yazar, özellikle kadının üretime katılması konusuna sık sık değinmiştir. Kadınlarımız eserinden sonra 1917 Şubatında yazdığı *Harbten Sonra Türkleri Yükseltelim* adlı eserinde, 1914'te başlayan Cihan Harbi'nin getirdiği problemleri çözmeye dönük gayretleri içinde bunu görebiliriz. Bu harbin ortaya koyduğu 3 temel problem göze batmaktadır: *Para, kadın ve çocuk*. Bu içtimaî karanlık içinde, içtimaî ilimleri oluşturmak, psikoloji ve fen esasları dâhilinde, milletimizi muhafaza edebilmek için kuvvetli bir devlete ihtiyaç vardır. Bunun içinde asker ve para gereklidir. Bundan dolayı, Türk'e verilecek en değerli nasihat "*zengin ol demektir*."⁶⁰ *Celâl Nuri*'nin Fransa'yı örnek aldığı bu yoldaki hareket şekli ise, milliyetperver bir iktisat politikası uygulamaktır. *Toplumun bütün fertleri özellikle kadınlar da üretime katılmalıdırlar*. İktisadî gelişme dil gibi, tekâmül yoluyla olacaktır. Avrupa medeniyetini ve sermayesini yaratan, *orta tabaka-Burjuva*'dır. Türkiye'de de bir *orta tabaka* gereklidir. Bu tabaka ise, yeni doğmaktadır⁶¹.

C. Nuri, edebi yazılarında roman ve tefrikalarında da kadın konusunu farklı boyutlarıyla ele almıştır. Mütareke dönemi (1918) yazılarında, -başarılı oluşu ya da olamayışı ayrı bir konu- kadınla ilgili konuları genellikle aşk, eğlence aracı olması ya da sosyal hayata dairdir. Sadece Fransızca yazdığı *Kâbus* romanı siyaseti konu edinmiştir. Buna rağmen eserlerinde Batı medeniyetinin toplumsal yaşantısını ve bu yaşantıyı özlemle taklit etmek isteyen İstanbul'un bazı zenginlerinin durumunu konuların içine serpiştirerek işlemiştir. Farklı bir de-

⁵⁸ Ahmed Emin YALMAN, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, C.I, (Yayına Haz. Erol Şadi ERDİNÇ), Pera Turizm ve Tic. A.Ş., 2. bs., İstanbul 1997, s. 576, 620, 651.

⁵⁹ Celâl Nuri, "*Osmanlı Devleti Ölürlen*", *Vakit*, No. 5362-5478, 12 Aralık 1932- 9 Nisan 1933. (Tefrika 100 bölümden oluşmaktadır).

⁶⁰ Celâl Nuri, *Harbten Sonra Türkleri Yükseltelim*, Efkâr-ı Cedîde Kütüphanesi, Konstantiniye 1917, (112 + 2 s.), s. 4-12.

⁶¹ Celâl Nuri, *Harbten Sonra Türkleri Yükseltelim*, s. 40- 58.

yişle, roman ve hikâyelerinde, sosyal değişim için faydalı olan davranışları tasvip, toplumu bozucu değerleri ise aşağılayıcı yönler vardır. Aslında bunu yaparken, sadece Batı'nın yaşantısı değil, doğunun da yanlış inanç ve yaşantılarına dikkat çeker. Osmanlı toplumundaki çok eşlilik, kadının hür olmaması gibi konular bunlardan bazılarıdır. *Pierre Loti*'den etkilenerek, ruhî gerçekleri ortaya koymağa çalıştığı *Ölmeyen* ve *Merhume* adlı aşk maceralarını anlatan roman denemeleri ve özellikle "*Tacire-i Facire*" adlı tefrikasından dolayı Batı'nın içtimaî hayatından esinlenerek, kadının liberalliği-serbest hareket etmesi konusunda roman türü yazılar kaleme alırken, fuhşu teşvik ettiği gerekçesiyle *Vahidettin* tarafından kovuşturma konu olmuştur⁶². Aslında burada C. Nuri'in fuhşa açık bir teşviki söz konusu olamaz, sadece bu sosyal konuyu ele alması böyle bir takibatı, kovuşturmayı ortaya çıkarmıştır.

Yukarıdaki konu bağlamında C. Nuri, başka bir eserinde "vahdet-i milliye" yaklaşımı içerisinde şunları söylemiştir⁶³:

Türkler daha birçok nüfuz ve tesir altında kalmışlardır. Meselâ, Çerkes nüfuzunun Türklere tesiri hiçbir zaman inkâr edilemez bir gerçektir. Yüksek tabadaki Türk aileleri kadın tarafından hep Çerkesdir. "*Binaenaleyh, pek müessif felâketlere, giriftar olan zavallı Çerkes Milleti'nin, bu felâketler neticesi olarak aldıkları fena itiyâdât, olduğu gibi, Türk cemiyetine geçmiş, Türk ırkını, biraz daha karışdırmıştır.*" Bu gün, "*avam ve ehl-i kur'a*" istisna edilmek şartıyla, yüce Türk cemiyetinde Türk olmayanlarla, "*imtizac ve ihtilâl*" etmemiş hiçbir aileye tesadüf olunamayacaktır. Bundan dolayı, dünyada Türkler kadar diğer kavimlerle kanını karıştırmış ikinci bir kavmi bulmak zordur.

Türk feminizmi bağlamında, "*Bir bülbül ile bahar olmaz*" diyen Celâl Nuri, Avrupa feminizminin hedefinden farklı bir gaye edinen, şimdiki Avrupa aileleri gibi, kendine özgü bir "*Türk feminizmi*"nin tesisini ister. Buradaki gayesi, *Zih-*

⁶² *Alemdar*, No. 385-2680, 5 K.sânî 1336/ 1920, s. 2. Haber şu cümlelerle ifade edilmektedir. "*Muhterem babamız, büyük padişahımız, milletin ahlâkıyla yakından alakadardır. İleri refikümüz da, Celâl Nuri Beyin Tacire-i Facire unvanlı bir romanları neşr olunuyor. Bundan sonra ismet ve iffet-i âmmeyi rencide edecek derecedeki açıklık bütün okuyanlarca malûmdur. Tefrikanın fuhşu adeta meşru bir ticaret ve sanat-ı nefise şeklinde tasvir eylemesi nazar-ı dikkâti şahaneyi celb eylemiş ve eserin naşir ve muharriri hakkında takibat-ı şedide de bulunulmasını Padişah-ı diyanet şiar efendimiz irade buyurmuşlardır. Böyle felâketli demle- rimizde betaatimizden başka bir de ahlâk düşüklüğü göstermeyi İleri refikimize yakışdıramadık*"

⁶³ Celâl Nuri, *Tarih-i Tedenniyât-ı Osmâniye*, s. 21-31; *Tarih-i Tedenniyât-ı Osmâniye-Mukadderât-ı Tarihiye*, s. 84-93.

ni Efendinin, büyük eserinde⁶⁴ bahsettiği, modası geçmiş kadın tipi yerine, ailede daha özgür hareket edebilecek bir kadın profilinin ortaya çıkmasıdır⁶⁵. Kadın erkek eşitliği konusunda Kuzey Avrupa'dan sonra etkilendiği yer Amerika'dır. Hatta ona göre Amerika'daki hukukî düzenlemeler, Avrupa kanunlarından iyidir. Özellikle çok sayıda kadın, telefon telgraf şirketlerinde ve kütüphanelerde çalışmaktadır. 1914 yılının ortalarında bu çalışan kadınları bizzat kendi gözüyle gören *Celâl Nuri*, burada kızlarla erkeklerin aynı okullarda eğitim gördüklerini ve hatta birbirlerini tanıyarak diplomalarını aldıktan sonra evlendiklerini belirtmektedir. Doğu'da kızlarla erkeklerin ayrı okullarda eğitim gördüklerini belirterek, bu eğitimin Amerika'daki gibi aynı okullarda yapılmasını ister⁶⁶.

1928-29 yıllarında *İkdam*'daki yazılarında, kadınların siyasî hayata girmeleri konusunda İngiltere modelini benimseyen C. Nuri⁶⁷, siyaset ve bilimde kadınların başarılı olabileceği fikri üzerinde durur. Buna örnek olarak siyasette *İkinci Katerina*'yı, bilimde de *Madam Curi*'yi verecektir. Ona göre, önceden kadınlara eğitim verilseydi, bunlar da bir *Sezar*, bir *Victor Hugo* ve bir *Eflâtun* olacaktı⁶⁸.

C. Nuri, gerek Ziya Gökalp'le olan tartışmalarında gerek Cezri programında kadına yer vermiştir. "*Kadın konusuyla beraber memlekette kanunî, içtimaî, terbiyevî, iktisadî inkılâbı yapacak fikrî ve insanî unsur mevcuttur. Pek aşağıda olan irfan okulları vasıtasıyla yükseltilmelidir.*"⁶⁹. C. Nuri'nin kadın konusundaki fikirlerine Türkçü yelpazenin içinde olan Haşim Nahid Erbil de genel olarak destek vermiştir⁷⁰. Cezrilik bağlamında Kadın meselesiyle ilgili olarak bir istihale devri yaşandığına dikkat çekerken de, "*ebedî muhafazakârlık olamayacağı gibi, cezrilik-de(radikalizm) sür'atde büyük bir netice*" elde edilemeyeceğini belirtecektir⁷¹. Kanûn-ı Esâsî cezrî bir surette, millî hâkimiyet ve saltanata uygun olarak değiştir-

⁶⁴ Burada bahsedilen (Mehmet) Zihni Efendinin 1878-79 yıllarında kaleme aldığı meşhur üç ciltlik *Meşahirü'n-Nisa*'sıdır.

⁶⁵ Afife Fikret, "Hanım Efendinin Musâhabesi", *Âti*, No. 6, 6 K.sânî 1334/1918, s. 1.

⁶⁶ Celâl Nuri, "Amerika'da Kadınlar", *Yarın Mecmuası*, S. 26, 13 Nisan 1338/1922, s. 18-20.

⁶⁷ Celâl Nuri, "İngiliz Kadınları..1928..de", *İkdam*, No. 11400, 17 İ.Kanun 1929, s. 2

⁶⁸ Celâl Nuri, "Kadından Dâhi Olur mu?", *İkdam*, No. 11267, 4 Eylül 1928, s. 2.

⁶⁹ Celâl Nuri, "Musâhebe-i Gayr-i Siyâsî-Gökâlp Hazretlerine", *Uhuvoet-i Fikriye*, No. 4-20, 3 Temmuz 1330/7 Temmuz 1914, s. 1-4. Bu yazıyı bir gazetecinin ağzından söyletmesi, yakın dönemde yaşanan Bâb-ı Âli baskını gibi tehlikeli ayların korkusudur.

⁷⁰ Haşim Nahid, *Türkiye İçin: Necât ve İtilâ Yolları*, İkbâl Kütüphanesi, Dersâadet 1331/1914, s. 157-171, 362.

⁷¹ Celâl Nuri, "Kadın Siyâsetimiz", *Hürriyet-i Fikriye*, No. 7, 20 Mart 1330, s. 10.

tirilmelidir. En hür usullerle seçimler yapılmalı ve kadınlara hukukî haklar tanınmalıdır. Devletten maksat, çeşitli açılardan halkın refahını sağlamaktır. Meclis sık aralıklarla değiştirilmelidir⁷². Hükûmet darbelerine meydan vermemek için hükûmet daima milletin kontrolü altında olmalıdır. Yasama meclisinin üzerinde herhangi bir sulta veya otorite yoktur. Genel ve hususî af yasamanın işi olmalıdır. Osmanlıların vatandaşlık-citoyen sıfatı Kanûn-ı Esâsî'ye girmelidir. Eğitim ve öğretim işleri ücretsiz olmakla beraber⁷³, ilköğretim belediye ve ce-maatlere, orta öğretim vilayete, yükseköğrenim de devlete bırakılmalıdır.

Millî Türk devletinin oluşturulması diğer unsurlara hiçbir zararı vermeyecektir. Ecnabilerin hukuku korunmuştur. Diyanetin yeri siyasetin üzerindedir ve ülkemizde her dinin hürriyeti vardır. Türk kadınlarının tekâmülü bir vazife olarak görülmelidir⁷⁴.

SONUÇ

Celâl Nuri, kadın meselesine Avrupa medeniyeti, Türklük ve Müslümanlık çerçevesinde ele almıştır. Türklüğün de, İslâmlığın da geleceği bir anlamda bu konuya bağlıdır. Acele ve gösteriş için değil, sadece kadın işi ile uğraşıldığını dost ve düşmana göstermek için düşünmeden *acelecilik içinde ileri memleketlerin kopya edilmemesini* değil, düşünerek devrin şartlarına göre terbiyevi içerikte kadın konusunda düzenlemeler gereklidir. *Aksi takdirde kadın konusu siyâsî tarihimizdeki meşrutiyet konusu gibi berbat olup gidecektir.*

Devlet teşkilâtının temeli millete dayanırken, millet de aile temeli üzerinde yükselmektedir. Aile ise sağlamlık açısından ferde ve kadının içtimaî, iktisadî vs. kudretine dayanmaktadır. Buna göre C. Nuri, devletin kuvvet bulmasını kadın gücüne bağlayacaktır. Türkiye'de, Almanlarda olduğu gibi, heyet-i içtimaîyeye daha fazla önem verilirken aynı zamanda ferdin seviye olarak yükselmesi sağlanmalıdır. Bu bağlamda Amerika ve Almanya bazı yönleriyle örnek alınacak ülkelerdir. *"Dolayısıyla aile meselesi Türkiye'de en az ordu, donanma ve diyanet kadar önemli bir mesele olarak"* görülmelidir.

⁷² Aslında Meclisin kısa sürelerle değişmesi gerektiği fikrini 25 Ağustos 1919 tarihinde ortaya koyar. Buna göre meclis, İsviçre'de olduğu gibi, üç senede bir yenilenmelidir. bk., *"Riyâset Davası"*, *İleri*, No. 586, 25 Ağustos 1335/1919, s. 2.

⁷³ 1926 yılında inkılabın amaçlarını ve hedeflerini belirlerken, ilk ve orta öğrenimin mecburî ve ücretsiz olmasını ister. bk., *Türk İnkılâbı*, s. 189-190.

⁷⁴ Celâl Nuri, *"Celâl Nuri Beyin CeZRî Programı"*, *İleri*, No. 633, 14 T. evvel 1335/1919, s. 1-3.

Kadın meselesinin gürültüsüz ve patırtısız bir şekilde halledilmesinin yolu, 'kadın maarifinden' geçmektedir. Bunun için de üzerinde düşünülmüş uzun bir programa ihtiyaç vardır. Bu programda, Kanûn-ı Esâsî devlet için neyse millet için o derecede önemli olmalıdır. Kadınlar mutlak surette üretime katılmalıdır. "Maârif-i nisâiyeyi baştan aşağıya tanzim için" gerekli vasıtalar olmasa da, işe başlamak için elde gerekli malzemeler(okullar) vardır.

Kadınların üretime katılması konusuna önem veren C. Nuri; tezgâhtarlık, vezne idaresi ve bazı kurumlarda memuriyet görevlerini kadınlar için sıralar. Onun bu konuda ilk etkilendiği Avrupa bölgesi İskandinav ülkeleridir. Kadının üretime katılabilmesi için ilk şart Avrupa'da olduğu gibi kadının özgür olmasıdır.

Kadınlar Avrupa usullerine göre sosyalleşmelidir.

Osmanlı toplumunda kadının din uleması tarafından üstelik din gerekçe gösterilerek baskı altında tutulması yanlıştır. Çünkü dinde böyle bir şey olmadığı gibi din içtihat, yani yenilik dinidir. Ayrıca, İslâmiyet 1300 yıl öncesinden 1913'te ortaya konmaya çalışılan feminizmden önce kadına gereken önemi vermiştir

Bazı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi kadınlar bir eğlence aracı değildir. Buna karşılık teori olarak İslâm'da kadın ve erkek eşittir. Medeniyet savaşında sersemliği atabilmek için İslâm, dini yanlışlardan arındırılmalı, içtihat kapısı açılarak ilim, irfan ve tekâmül yoluna girilmelidir. Terakkiyatta başarılı olunabilmesi için, işe mektepten değil, kadından başlamak gereklidir. Çünkü onlar "binanın temelleridir" ve kadın meselesi er geç hürriyetle çözülecektir.

Celâl Nuri, feminizm hareketinin kökeninde harplerden dolayı iktisadî şartların önemli bir rol oynadığını belirtmiştir. Diğer taraftan, Avrupa'daki kadının hukukî açıdan Müslüman kadınlardan aşağı olduğuna da dikkat çekmiştir.

Meşrutiyet devrinde *ricalin kadın konusuyla alâkalı bir siyasetinin olmadığını*, ancak bu meselenin Adalar meselesi kadar önemli olduğunu belirtmiştir. Geleceğe dönük olarak kadının eğitilmesiyle ilgili bir programa ihtiyaç vardır ve bunun yasakçı polis anlayışından uzak, psikolojik ve fizyolojik bir istihale meselesi olarak ortaya konulmalıdır. Kadın tekâmül etmedikçe devlet ve millet de ilerleyemeyecektir.

Yasakçı polis zihniyeti bağlamında Müslümanlar, örtünme anlayışında İslâm'ın esaslarından uzaklaşmış ve kadını 'çuval içine' koymuşlardır. Hâlbuki *Hz. Muhammed*, bunu emretmemiştir. Belirli bir örtünme şekli vardır. Bu konu-

da aşırılık iyi değildir. Eskiden İslâm tarihinde kadınlar savaşa katılmışlardır. Bunlar göz önünde bulundurularak, yaşanan bu özgürlük asrında kadınlar topluma katılmak zorundadırlar. *Kasım Emin Bey'in* belirttiği gibi kadının toplumdaki sakınma ve kaçması yanlıştır. *Lotourneau ve Büchner'in* de söylediği üzere kadınlar yavaş yavaş özgürleştirilmelidir. İslâm'da kadına büyük değer verilmiştir. Kadının devlet başkanı olma hakkı bile vardır. Mevcut şartlarda en ileri kadın Müslümanlar Rusya'da bulunmaktadır. Bütün bu düşüncelerle beraber *Celâl Nuri*, Türkiye'de kadınların eğitim olarak geri kalmasından erkekleri sorumlu tutmuştur.

Kadın meselesi, moda meselesi olarak ele alınmamalıdır. Bu konu Şark meselesinden "*daha çatalıdır*". Kızlar arasında *Niçeizm-vârî* isyankâr bir hareket tarzıyla da tahsile heveskâr olmamalıdır. Mevcut durumda ise, ilmî hayatta erkeklerin hâkimiyeti söz konusudur. Eski zamanda var olduğu kabul edilen ünlü şair, muharrirler şimdiki zamanda yeterli değildir. Buna göre, *Celâl Nuri* "*bir bülbül ile bahar olmaz*" diyerek "*yeni bir Türk Feminizmi*"nin tesis edilmesini, bunun ise "*Avrupa feminizminin şimdiki hedef ittihaz ettiği gayeyi değil, şimdiki Avrupa aileleri gibi Türk aileleri kurmak maksadına matûf*" olması gerektiği sonucuna varmıştır.

Cumhuriyet devrinde Türk feminizmi, daha çok kadının serbestliği ve eğitimiyle ilgili olmuştur. Çünkü ona göre, Batı ve Şark âlemindeki kadın meselesi birbirinden farklı özellikler göstermektedir. Kendine mahsus yeni bir Türk feminizmi yaratmak isteyen *Celâl Nuri*, Amerika'yı bu açıdan "*şeriat-i İslâmiyeye*" uygun özelliğiyle benimsemiştir.

Fırsat eşitliğinden hareketle ABD tipi karma okullardan ve buralarda gençlerin âşık olarak evlenme durumlarının doğruluğundan bahsetmektedir. Tahsil hayatı Türkiye'de olduğu gibi amatör olmamalıdır. Tahsilde, çalışma hayatında erkek ve kadın arasında fark yoktur. Tembellik hususunda hürriyet yoktur. An'anededen nefret edilir ve tek başına zengin olmanın yollarını ararlar. Burada spora da gereken önem verilmektedir. Bu yönüyle spor, hayat mücadelesine büyük katkı sağlamaktadır. Amerikalı bir genç aynı yerde çivili kalmaz. Amerikalılar vaktini fıkıh usulü ve skolastik düşünce ile geçirmemektedir. Her şey son merteye uygulamaya dönük olarak ayarlanmıştır. Bu tür özelliklerden dolayı *Celâl Nuri*'ye göre Amerika terbiye konusunda her yeri geçtiği için, Türkiye bu ülkeyi taklit etmelidir.

İngiltere'de kadınların hâkim olması örneğinde olduğu gibi kadın konusunda çeşitli Avrupa ülkelerinden örnekler alan C. Nuri, erkek egemenliğinin

ötesinde kadınlardan dahi çıkabileceğini ifade etmiştir. Milletvekilliği döneminde TBMM'de aile hukuku kararnamesinde Çok evliliği reddedici düzenlemeyi de başarmıştır.

Celâl Nuri, fikirleriyle bir filozof olmasa da kadına, yenileşme anlayışı içerisinde geniş bir perspektiften bakmıştır. Özellikle eğitimin ve okulların rolü burada çok büyüktür. Kadın boş gezmeme, bu bağlamda cahillikten kurtulmak ve medenîleşmek için maarif serumuna ihtiyaç vardır. Yeni neslin ıslahı üniversitelerde değil, *Satı Beyin* modelinde olduğu gibi İlkokullardan başlayarak yapılmalıdır. Kadınlar mutlak surette okutulmalı ve zihniyet değişikliği için, belirli bölümleri hariç, üniversiteler Anadolu'ya yayılmalıdır. Kadınlar kendilerine yakışır şekilde toplum içindeki yerlerini almalıdırlar. Yenileşme sürecinde nazârî olanın değil, tecrübî vs. ilmî olanın değeri vardır.©

KAYNAKLAR

- Afife Fikret (1918). *"Hanım Efendinin Musâhabesi"*, *Âti*, No. 6, 6 K.sânî 1334, s. 1.
- Afife Fikret (Celâl Nuri) (1918). *"Hanım Efendinin Musâhabesi"*, *Âti*, No. 16, 16 K.sânî 1334, s. 1.
- Afife Fikret (1918). *"Hanım Efendinin Musâhabesi"*, *Âti*, No. 23, 23 K.sânî 1334, s. 1.
- Afife Fikret (Celâl Nuri) (1918). *"Hanım Efendinin Musâhabesi"*, *Âti*, No. 50, 19 Şubat 1334, s. 1.
- Afife Fikret (1918). *"Hanım Efendini Musâhabesi"*, *Âti*, No. 61, 2 Mart 1334, s. 1.
- YALMAN, Ahmet Emin (1997). *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, C. 2, (hızl. Erol Şadi ERDİNÇ), İstanbul: Pera Turizm ve Tic. A.Ş., 2. bs.
- Celâl Nuri, *Târih-i Tedenniyât-ı Osmâniye*, Matbaa-i İctihad, İstanbul H.1330.
- Celâl Nuri (1911). *Cauchemar? Roman, Des Temps Hamidiend*, Pera Edition du "Jeune-Turc".
- Celâl Nuri, *Şimâl Hatıraları*, Matbaa-i İctihad, İstanbul H.1330.
- Celâl Nuri, *Tarih-i Tedenniyât-ı Osmâniye-Mukadderât-ı Tarihiye*, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütübhanesi, İstanbul H.1331.
- Celâl Nuri, *Kutub Musâhabeleri*, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütübhanesi, İstanbul H.1331.
- Celâl Nuri, *Tarih-i İstikbâl -3-Mesâil-i İctimâiye*, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütübhanesi, İstanbul H.1332.
- Celâl Nuri, *Kadınlarımız*, Matbaa-i İctihad, İstanbul H 1331.
- Celâl Nuri, *İlel-i Ahlâkiyemiz*, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütübhanesi, İstanbul H.1332.
- Celâl Nuri (1917). *Harbden Sonra Türkleri Yükseltelim*, Efkâr-ı Cedide Kütübhanesi, Kostantiniye.
- Celâl Nuri (1917). *Rum ve Bizans*, Efkâr-ı Cedide Kütübhanesi, Kostantiniye.
- Celâl Nuri, *Tac Giyen Millet*, Kütübhanesi-i Cihan, İstanbul 1339/41.
- Celâl Nuri (1926). *Türk İnkılâbı*, Suhûlet Kütübhanesi, İstanbul.

- Celâl Nuri (1914). "Kadın Siyâsetimiz", *Hürriyet-i Fikriye*, No. 7, 20 Mart 1330, s. 10-12.
- Celâl Nuri (1918). "İtilâ ve İrtikâ", *Âti*, No. 87, 28 Mart 1334, s. 2.
- Celâl Nuri (1918). "Muaşeret Buhranı", *Âti*, No. 128, 8 Mayıs 1334, s. 2.
- Celâl Nuri (1922). "Amerika'da Kadınlar", *Yarın Mecmuası*, S. 26, 13 Nisan 1338, s. 18-20.
- Celâl Nuri (1919). "Hüseyin Rahmi Bey Üstadıma - Muharebeden Sonra Kadın Meselesi Aklımıza Geliyor mu?", *İleri*, No. 616, 27 Eylül 1335, s. 1-2.
- Celâl Nuri (1920). "Tâcire-i Fâcire" -Hikâye-, *İleri*, No. 679-742, 29 T.sânî 1335/1919-31 K.sânî 1336.
- Celâl Nuri (1922). "Amerika'da Kadınlar" *Yarın Mecmuası*, No. 26, 13 Nisan 1338, s. 18-20.
- Celâl Nuri, "St(r)ugle For Life-Mübareze-i Hayat ve Bunun İçin İstihzarat", *Uhuvoet-i Fikriye*, No. 5-21, 10 Temmuz 1330, s. 1-6.
- Celâl Nuri (1924). "Celâl Nuri Bey Altı Aylık Tatilini Nasıl Geçirmek Niyetinde Olduğunu Anlatıyor", *İleri*, No. 2225, 28 Nisan 1340, s. 2.
- Celâl Nuri, "İngiliz Kadınları.. 1928 ..de", *İkdam*, No. 11400, 17 İ.Kanun 1929, s. 2.
- Celâl Nuri, "Osmanlı Devleti Ölürlen", *Vakit*, No. 5362-5478, 12 Aralık 1932- 9 Nisan 1933.
- Haşim Nahid (1914). *Türkiye İçin: Necât ve İtilâ Yolları*, İkbâl Kütübhanesi, Dersâdet 1331/1914.
- Kasım Emin (1913). *Hürriyet-i Nisoan*,(çev. Zeki Magamiz), Matbaâ-i Hayriye ve Şürekâsı, İstanbul 1329.
- KILIÇ, Hüseyin (1987). "Kadınlarımız", *Tarih ve Toplum*, S. 37, s. 59-61.
- KILIÇ Hüseyin (1985). "Çerkes Kadınları", *Tarih ve Toplum*, S. 15, s. 67-68.
- Mehmed Fetgeray Şounu (1914). *Osmanlı Âlem-i İçtimaisinde Çerkes Kadınları-Çerkeslik, Türklük*, Zerâfet Matbaası, İstanbul 1332.
- POLE, Ross (1993). *Ahlâk ve Modernlik*, (İngilizceden çev. Mehmet KÜÇÜK), İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Tahsin Nahid (1913). "Celâl Nuri Beyin (Kadınlarımız) Eseri Münasebetiyle", *İctihad*, No. 70, 4 Temmuz 1329, s. 1534.

TBMM Azayı Kiramına Mahsus Muhtasar Tercüme-i Hâl Varakası, TBMM Arşivi, *Celâl Nuri'*ye ait 180 numaralı dosya.

UYANIK, Necmi (2003). *Siyasî Düşünce Tarihimizde Batıcı Bir Aydın Olarak Celâl Nuri (İleri)*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü- (Yayınlanmamış Doktora Tezi).